

Priesterschap

Jezus en zijn apostelen waren geen priesters. Toch heeft zich in de katholieke kerk geleidelijk aan een priesterkaste gevormd en is de kerk geëvolueerd tot een twee-standenkerk van leken en gewijde ambtsdragers. Dit structurele dualisme werd in de loop der tijd stevig onderbouwd door de theologie en het kerkelijk recht, twee domeinen die tot diep in de vorige eeuw het monopolie van de mannelijke clerus waren. Paus Johannes-Paulus II heeft ook werk gemaakt van een herziening van het kerkelijk wetboek en de redactie van een algemene catechismus voor de wereldkerk (de RKK van 1992). Bovendien heeft hij de discussies over het celibaat en het priesterschap van de vrouw definitief afgesloten.

Dat alles wil zeggen dat de hogere kerkleiding hardnekkig vasthoudt aan het klerikale kerkmodel. Er is daar inderdaad reden toe want als de kerk het priesterschap openstelt voor vrouwen, mag logischerwijze verwacht worden dat er ook vrouwelijke bisschoppen en kardinalen komen en op termijn misschien zelfs een vrouwelijke paus. Op dezelfde manier zouden gehuwde priesters in één twee drie ook aanleiding geven tot de aanstelling van gehuwde bisschoppen, gehuwde kardinalen en een gehuwde paus. Dat is dus des duivels want dat zou een onaanvaardbare breuk in de traditie zijn. Toch is er reden om aan de boom te blijven schudden want uit zichzelf zal de kerkelijke overheid waarschijnlijk nooit afstand doen van haar klerikale privileges.

1. De priester als bemiddelaar tussen natuur en bovennatuur.

In Vlaanderen zijn er nog altijd duizenden mannen en vrouwen die zich als onbezoldigde vrijwilliger inzetten voor de plaatselijke kerk en toch zijn er jaarlijks maar een handjevol priesterwijdingen. Hoe komt dat? Wat is de oorzaak van de weerstand tegenover het gewijde ambt? Is het alleen maar het probleem van het verplichte celibaat? Of heeft het ook te maken met het kerkelijke concept van het priesterschap? En wat is er mis aan dat concept?

Als we proberen te omschrijven wat de specifieke taak van een priester is, kunnen we drie grote componenten onderscheiden: de priester is leider, bestuurder en voorganger van de lokale gemeenschap. Dat roept drie vragen op. Ten eerste: waarom moet het een man zijn? Ten tweede: waarom moet het een celibatair zijn? En ten derde: waarom moet een priester gewijd worden?

Als er geen dubbele werkelijkheid is,
is er ook geen behoefte
aan gesacraliseerde bemiddelaars
tussen beide zijnsorden

Historisch gezien lijkt het er zeer sterk op dat het christelijke priesterschap geen nieuwe creatie is maar eerder een verchristelijkte versie van het priesterschap dat in de begintijd van het christendom in alle andere godsdiensten aanwezig was. Het achterliggende probleem is dat van de koppeling van de religie aan een dualistisch wereldbeeld van natuur en bovennatuur. Ook in het christendom wordt de priester op het domein van liturgie en sacramenten nog altijd beschouwd als de sacrale bemiddelaar tussen twee zijnsorden. Daarmee onderschrijven we de uitspraak “dat het christendom nog altijd veel niet-christelijke ballast meesleept” of – sterker nog – “dat het christendom bol staat van heidendom” of “dat er in het geloof nog altijd veel bij-geloof zit”.

De teksten van de Rooms-katholieke wereldcatechismus van 1992 over het wijdingssacrament zijn in dit opzicht veelzeggend (§ 1536 - 1571). Even citeren: “De opname in een ordo geschiedde door een ritus die ordinatio werd genoemd, een liturgische handeling die een wijding, een zegening of een sacrament was. Tegenwoordig wordt het woord ordinatio voorbehouden aan de sacramentele handeling waardoor iemand in de orde van de bisschoppen, priesters of diakens wordt opgenomen. Deze handeling stijgt uit boven een gewone verkiezing, aanwijzing of aanstelling door de gemeenschap, daar ze een gave van de heilige geest verleent, die het mogelijk maakt een “gewijde macht” (sacra potestas) uit te oefenen die slechts van Christus zelf kan komen via zijn kerk. De wijding wordt ook consecratio genoemd, want ze houdt een afzondering in en een bekleding met het ambt door Christus zelf ten bate van zijn kerk. De handoplegging door de bisschop, samen met het wijdingsgebed, is het zichtbare teken van deze wijding” (§1538).

Dergelijke teksten bevestigen dat de priester door zijn wijding in een afzonderlijke stand wordt opgenomen en een exclusieve macht verwerft als vertegenwoordiger van Christus zelf. Luther en de protestantse Reformatie hebben dit soort priesterschap samen met de andere sacramenten afgeschaft door te stellen dat elke gelovige zonder gewijde bemiddelaar een directe en persoonlijke band met God kan hebben. Maar dat heeft niet veel opgelost want het protestantisme heeft vandaag de dag even sterk als het katholicisme met ontkerkelijkte te kampen. Er moet dus méér aan de hand zijn.

Het basisprobleem van de kerken in de westerse wereld is de geruisloze verdamping van het godsgeloof. Deze “godsverduistering” heeft au fond alles te maken met de implosie van het achterhaalde wereldbeeld van het

ontologisch dualisme. En als er geen dubbele werkelijkheid is, is er ook geen behoefte aan gesacraliseerde bemiddelaars tussen beide zijnsorden.

2. De nood aan een nieuw priesterconcept.

Voor Hans Küng zijn er in de Kerk drie grote problemen: de middeleeuwse structuur, de middeleeuwse theologie en de middeleeuwse liturgie. In de middeleeuwen heeft de Kerk onmiskenbaar een indrukwekkende bloei gekend en een stempel gedrukt op de westerse cultuur en beschaving maar ze heeft de confrontatie met de opkomende moderniteit slecht verwerkt en is blijven steken in hooghartige eigenwaan. Het was trouwens de Brugse bisschop De Smedt die op het concilie van de jaren zestig de Kerk opriep om afstand te doen van “juridisme, klerikalisme en triomfalisme”. Dat klonk beloftevol maar we zijn intussen een halve eeuw verder en van echte vernieuwing is er niet veel in huis gekomen. De katholieke kerk heeft nog altijd een overwegend tridentijns profiel.

Eén van de grote problemen van het huidige kerkbestel is de conservatieve theologie. Het is voldoende gekend in welke mate de theologie van de kerkvaders verweven was met denkbeelden die aan de Griekse filosofie van de hellenistische tijd waren ontleend. Dat heeft het christendom een intellectueel kader geboden om zijn leer scherper te profileren tegenover allerlei ketterse dwalingen van die tijd. De christelijke theologie was bij haar opbouw sterk beïnvloed door een specifieke historische context maar met de opkomst en de doorbraak van de westerse moderniteit is deze context zodanig veranderd dat de klassieke theologie voor een groot deel haar zeggingskracht heeft verloren. De kerk is theologisch in premoderne concepten blijven steken. Het gevolg daarvan is dat de kloof tussen de kerk en de moderne wereld in de voorbije eeuwen altijd maar breder en dieper is geworden. Met de huidige leegloop is een voorlopig dieptepunt bereikt.

De huidige kerkcrisis is in wezen een geloofscrisis, die het gevolg is van de taaie verankering van het geloof in een voorbijgestreefde theologie

De huidige kerkcrisis is in wezen een geloofscrisis, die het gevolg is van de taaie verankering van het geloof in een voorbijgestreefde theologie, die afstraalt op alle domeinen van het kerkelijk leven zoals de sacramenten, de liturgie, de moraal, de catechese en de visie op de kerkelijke ambten. Ook de kerkstructuur zit nog altijd verankerd in het dualisme van leken en gewijde ambtsdragers. De kern van het roepingen-probleem is dus niet het celibaat maar de theologische onderbouw van het vigerende priesterconcept.

Er is dus grote nood aan een nieuw priesterconcept maar dat is onmogelijk te realiseren zonder grondige theologische vernieuwing. En daar zijn we nog lang niet aan toe want veel theologische concepten zijn door de traditie zodanig gesacraliseerd dat ze als het ware voor eeuwig vastliggen. Daarmee heeft de katholieke kerk zichzelf schaakmat gezet. Het is tragisch hoezeer de kerk van vandaag moet boeten voor de klerikale hoogmoed van het verleden.

Godsdiensten zijn nochtans menselijke cultuurproducten en zijn als zodanig getekend door historiciteit en dus vatbaar voor verandering en vernieuwing. Het begrip “historiciteit” heeft immers niet alleen betrekking op historische waarheid maar ook op de verwevenheid van de cultuur met de concrete context van tijd en ruimte. Als we bovendien erkennen dat geschiedenis en traditie geen statische gegevens zijn maar een complex samenspel van continuïteit en discontinuïteit, hebben we een bijkomend argument om te pleiten voor verandering en vernieuwing. En verder moeten we ervoor oppassen dat we de projecten van “herbronning” en “nieuwe evangelisatie” niet interpreteren als “terugkeer naar vroeger”. De uitdaging is er vandaag de dag vooral in gelegen het christelijk geloof te ontdoen van zijn historische ballast. Als er ooit nog een nieuw concilie komt, kan dat bijna niet anders zijn dan een theologisch concilie want veel oude formuleringen zijn tot op de draad versleten.

Daniel Vanhoutte (Torhout)

juni 2016

De tekst werd met toestemming van de auteur overgenomen uit “Evangelie Levens-nabij”.